

JÖNS JONSGÅRDEN

Signestorp 5:21 - Kattarps socken, Helsingborgs kommun

VÅRD - OCH UNDERHÅLLSPLAN 2012

Arkitekt SAR/MSA Lena Rosén
Rosén Arkitektkontor HB
Boarpsvägen 310 266 97 Hjärnarp
Tel 0431 455174
Mobil 0708 551 252
ark.lenarosen@telia.com

Arkitekt SAR/MSA Kersti Lenngren
Kersti Lenngren Arkitektkontor
Stålgatan 22 738 34 Norberg
Tel 0223 22117
Mobil 0706 827 509
kersti.lenngren@gmail.com

Omslagsbild: Jöns Jonsgården. Till vänster boningslängan, rakt fram stallängan och till höger lolängan.
Samtliga fotografier i skriften är tagna av författarna om ej annat anges.
Samtliga skisser är ritade av författarna om ej annat anges.

FÖRORD

2002 upprättade undertecknade en underhållsplan för Jöns Jonsgården. Under de tio år som gått sedan dess har en hel del åtgärder utförts med underhållsplanen som grund.

Föreliggande upplaga, Jöns Jonsgården Vård- och underhållsplan 2012, är en uppdatering, bearbetning och revidering av innehållet.

Hjärnarp 2012-09-18

Lena Rosén Kersti Lenngren

Jöns Jonsgården från luften.

Motiv från vykort, Lennart Strand , Hasslarp.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Sid	Innehåll
7	Bakgrund
7	Gårdens historik
7	Byggnadsminnesförklaring, skyddsföreskrifter
8	Beskrivning av och åtgärdsbehov för byggnader och utemiljö
8	Boningslängan
11	Portalängan
14	Lolängan
17	Stallängan
19	Ryllehuset
20	Utemiljön
22	Generella åtgärdsanvisningar
22	Träkonstruktioner
23	Murverk och puts
25	Snickerier och panel
26	Yttertak
26	Gjutjärns-, smides- och plåtarbeten
26	Insektsangrepp
26	Hantverkare
27	Årlig översyn
28	Antikvariskt-estetiska synpunkter
29	Litteraturlista
	Bilagor
	Bilaga 1: Kalkmålning på fasad, 2 sidor
	Bilaga 2: Byggnadsminnesförklaring, 5 sidor
	Bilaga 3: Planritning 1:400, 1 A3-sida

BAKGRUND

GÅRDENS HISTORIK

Jöns Jonsgården är en fyrlängad korsvirkesgård. Gården flyttades inte ut vid enskiftet utan ligger kvar på ursprunglig plats i Signestorp söder om Kattarp.

Gårdens historia går tillbaka till 1700-talet. Man vet att Arvid Ols' dotter på gården Signestorp nr 5 (nuvarande Jöns Jonsgården) år 1723 blev gift med en Nils Tygesson från Vemmentorp. Hur gården såg ut på 1700-talet vet man ej. 1761 inlöstes gården från kronan av åbon Nils Olsson, vars initialer funnits inristade i en bjälke. Efter Olssonerna kom tre led Tygesöner - Nils Tygesson, Tyge Nilsson och Nils Tygesson - och "Tyga-stället" kallades gården länge. Nils Tygesson den yngre började bygga om den gamla 1700-talsgården. Gårdsbyggnaderna byttes successivt ut mellan 1805 och 1855. (Utförlig beskrivning av respektive byggnad återfinns i kapitlet "Beskrivning av och åtgärdsbehov för byggnaderna"). Östra portalängen uppförd 1805 i ekkorsvirke var den första boningslängen och blev sedermera undantagsstuga. Nuvarande boningslängen tillkom 1816. Några år senare kom Jöns Jonsson från Väsby Hovgård för att täcka tak. Han var häradsspeleman och duktig hantverkare och fäste sig vid dottern på stället, Hanna Nilsdotter. De gifte sig 1829 och övertog gården året efter. 1835 byggde Jöns Jonsson nuvarande stallänga och 1855 lolängen.

Gården ärvdes 1875 av sönerna Johannes och Nils Jönsson och gick senare vidare till barnbarnen Georg Jönsson Leire och Johan Jönsson. I ett halvt sekel drevs gården som ett sidobruk till Hjälmshults Kungsgård, som äldste sonen Johannes Jönsson arrenderade sedan 1869. Boningshuset användes som arbetarbostäder, tillsynen var bristfällig och byggnaderna förföll. Släktföreningen Ebbarp-Signestorp bildades 1949. Intresset för de gamla släktgårdarna vaknade. När Georg Leire pensionerades från ledningen av Asea Stal-Laval i Finspång och bosatte sig i Stockholm, tog planerna på restaurering av farfaderns gård, Signestorp no 5, fart. Många familjemedlemmar stödde den tanken. Med i huvudsak intendent Gustaf Åberg som kulturansvarig, Erik Sönne som praktiker och Georg Leire som finansär blev Jöns Jonsgården under åren 1959-61 varsamt återställd i det skick och med den inredning som den hade omkring 1800-1890. Ändamålet med Georg Leires bildande av Stiftelsen Jöns Jonsgården är att ge kommande släkten en bild av en bondgård under 1800-talet i denna bygd. I stiftelsens styrelse ingår representanter för Släktföreningen, Helsingborgs kommun, Skånes hembygdsförbund och Helsingborgs museum.

BYGGNADSMINNESFÖRKLARING OCH SKYDDSFÖRESKRIFTER

Gården förklarades som byggnadsminne 1991. Bland annat motiveras byggnadsminnesförklaringen med att Jöns Jonsgården i Kattarp är ett synnerligen välbevarat exempel på en typisk nordvästskånsk bondgård från 1800-talets förra hälft. Den ligger på ursprunglig plats i Signestorps by.

Länsstyrelsen har med stöd av Lagen om kulturminnen meddelat följande skyddsföreskrifter:

1. Byggnaderna får inte rivas eller till sin exteriör byggas om eller på annat sätt förändras.
2. Ingrepp får inte göras i byggnadernas stommar.
3. Byggnadernas planlösningar och interiörer får inte ändras.
4. Byggnaderna skall underhållas, så att de inte förfaller. Vård- och underhållsarbeten skall utföras på ett sådant sätt att kulturhistoriska värdet inte minskar. Underhållet skall ske med material och metoder som är anpassade till byggnadernas egenart.
5. Trädgårdens ålderdomliga drag skall behållas.
6. Det område kring gården som på bilagda karta markerats med streckad linje får icke ytterligare bebyggas eller på annat sätt förändras.

Se vidare bilaga 2, "Byggnadsminnesförklaring av Jöns Jonsgården Signestorp 5:21, Kattarps socken, Helsingborgs kommun."

BESKRIVNING AV OCH ÅTGÄRDSBEHOV FÖR BYGGNADER OCH UTEMILJÖ

Varje byggnad beskrivs avseende storlek, ålder, funktion, uppbyggnad. Därefter noteras skador och åtgärdsbehov.

BONINGSLÄNGAN

Beskrivning

Mått: c:a 6,7 x 24,5 m.

Byggnadsår: 1816.

Boningslängan förlängdes mot öster med sal och två kammare 1876-78. Inredningen består mestadels av originalinventarier och vill visa hur en nordvästskånsk boningslänga kunde vara inrättad på den tiden.

Grundläggning: Grundmurar av gråsten.

Ytterväggar: Korsvirke. I samband med tillbyggnaden på 1870-talet brädkladdes samtliga fasader och fönstren flyttades ut.

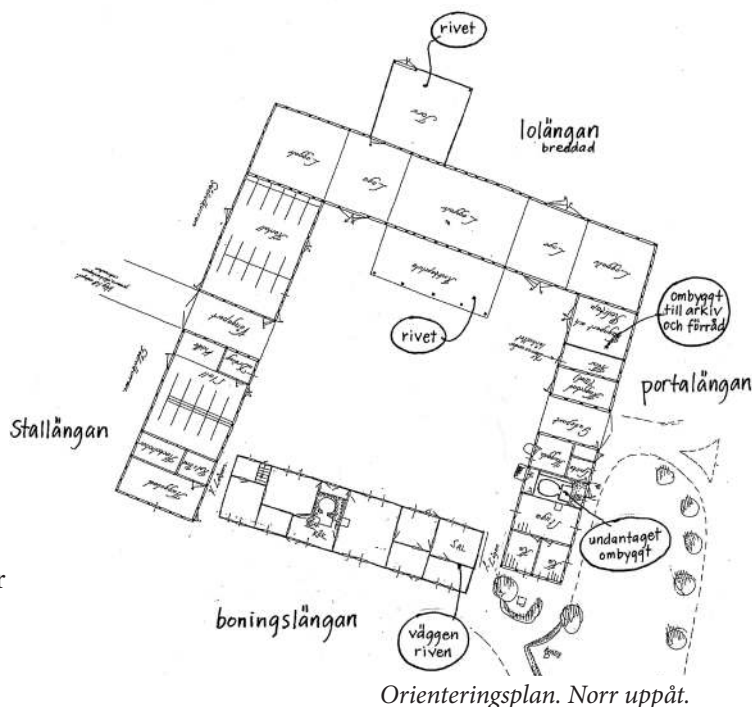
Panelen har senare tagits bort på den södra långfasaden och en av gavlarna. Dessa fasader består idag av korsvirke med utfackning av bränt, handslaget tegel.

Bottenbjälklag: Brädgolv på underlag som inte kunnat inspekteras.

Mellanbjälklag mot vind: Golvbräder på bjälkar. På undersidan pappspänning.

Yttertak: Stråtak av råghalm bundet med galvaniserad järntråd. Ryggning av löslagd halm och hönsnät. Åskledare inock förankrad i längsgående slana.

Skorstenar: Endast skorstenen från bakugnen går upp ovan tak. Skorstenen från tillbyggd del är kapad under yttertak.

Skadedokumentation och åtgärdsbehov

Ytterväggar: Både lejd och syll har kraftiga rötangrepp, på vissa ställen är bjälken helt urholkad.

Skadorna åtgärdas enligt generella åtgärdsanvisningar "Träkonstruktioner". I samband med detta åtgärdas också korsvirkets sammanfogningspunkter.

Fotträ lagat med cementbruk på södra fasaden.

Skadad lejd på södra fasaden.

Boningslängans lockläktspanel är redan lagad i underkant med två liggande fjällpanelbrädor, som lagts utan vattbräda i liv med de befintliga bottenbrädorna. Denna lösning tycks ha stått emot väderpåfrestningar, men en riktigare lösning ur kulturhistorisk och byggnadsteknisk synvinkel syns på skiss, generella åtgärdsanvisningar "Snickerier och panel". Det finns dock ingen anledning att byta konstruktionen innan den är uttjänt. Panelen är i behov av ommålning. Det är mycket viktigt att den först skrapas ren från all löst sittande färg och rengörs. Det är också viktigt att färgtillverkarens målningsanvisningar följs.

Nymålad gesims i fel kulör.

Fasadpanel i behov av ommålning.

Gunnar Ottosson levererade linoljefärg vid förra ommålningen för c:a 20 år sedan och kulören skall nu vara densamma. Det finns en sparad burk färg från förra målningstillfället.

Fönster

Fönstren är fullständigt genomgångna och åtgärdade under den senaste tioårsperioden (se rapportserie i litteraturlista). Det är viktigt att fortsättningsvis regelbundet kontrollera träets, beslagens och målningens kondition. En uppfräschning och förstärkning av befintligt färgskikt kan ske genom tunn strykning med opigmenterad kallpressad linolja. Man får **aldrig** lägga på tjocka lager med linoljefärg! Observera att ren linoljefärg skall användas, t ex Ottosson, Wibo, och fabrikantens anvisningar skall följas.

Yttertak

Halmtaket är nylagt under den senaste tioårsperioden (se rapportserie). Halmtak underhålls enligt Paul Hansson och Anna Sturesson Kulturhistorisk utredning 2003:111, Regionmuseets rapportserie. Mot trädgårdssidan har brädiskoning i anslutning till skorstenen börjat kasa ner. Detta bör rättas till.

Invändigt

Smärre puttskador och sprickor hålls under uppsikt. Se speciellt fruns kammare. Beträffande åtgärder se generella åtgärdsanvisningar "Murverk och puts".

*Inskription ovanför entrédörr: Anno 1816 den 22 Majj
N T S P N D*

Puttskador i fruns kammare.

Källare

Åtgärder har vidtagits sedan underhållsplanen 2002 upprättades, ventilation har anordnats, den rötskadade trappan har avlägsnats.

Den gamla trappan bör ersättas med en ny trätrappa av samma modell. Putsen på väggarna har vittrat på grund av fukt. Klimatet i källaren bedöms ha blivit torrare. Den befintliga putsen knackas ner, ersätts med ny hydraulisk puts och målas med kalkfärg.

Putsskador på innerväggar.

Putsbortfall.

Bottenbjälklag

Golvbrädorna i spiskammaren ovanför källaren är angripna av strimmiga trägnagare. I synnerhet en bräda är så skadad att den bör bytas. De övriga hålls under uppsikt. Även bjälklaget i salen är angripet och sviktar. Däremot har ingen lukt kunnat observeras. Även dessa golvbräder hålls under uppsikt, se vidare generella åtgärdsanvisningar, sid 26 "Insektsangrepp".

Mellanbjälklag till vinden

Hälften av golvytan på vinden är täckt med hård träfiberskiva kanske beroende på att golvbrädorna är angripna av trägnagare och sviktar mycket. Övriga golvytan uppvisar också insektsskador och man har lagt ut landgångar för att inte trampa igenom golvet. Träfiberskivorna bör lyftas upp för inspektion av skadorna. Golvet bör åtgärdas innan någon av misstag trampar igenom. Detta görs genom att golvet lägges om eller förstärks genom att nya golvbrädor lägges ovanpå de gamla. Vid utbyte/omläggning skall skadad pappspänning i underliggande rum i första hand lagas i andra hand bytas till lika befintlig, beträffande tillvägagångssätt se även Gysinges handbok nr 9.

Fågelspillning i större mängd upptäcktes på golvbrädorna. Vid takfoten finns stora öppningar där fåglarna förmodligen tagit sig in. Luftspalten mot tak bör täckas med nät.

Elinstallationer

I spiskammaren har elledning rostet till följd av det fuktiga klimatet och bör snarast ses över av elsakkunnig. Om ledningen används bör även lampsockeln av plast bytas ut mot porslin. Även äldre säkringsskåp på vinden är rostangripet och byte bör övervägas om det är i bruk.

T v Rostig elkabel och uttjänt lampsockel.

T h Rostigt säkringsskåp på vinden.

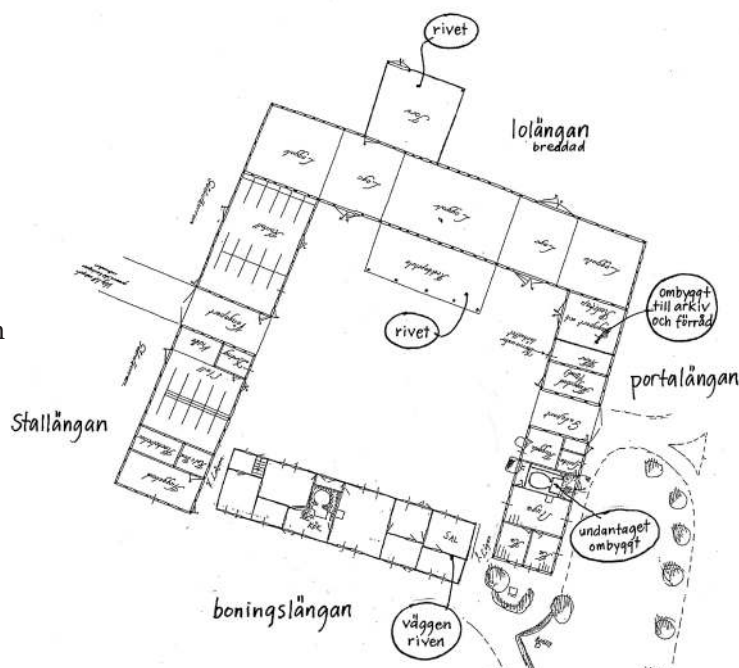
PORTALÄNGAN

Beskrivning

Mått: C:a 6,0 x 26,5m.

Byggnadsår: 1805.

Östra portalängan innehåller undantagsstuga, numera moderniserad och fungerande som bostad för gårdsföreståndaren (trappa och badrum på tidigare bakugns plats). I utrymmet norr om gadeporten, där det tidigare fanns huggebod, hönshus, redskapsbod med mera, har uppförts arkiv och förråd för stiftelsen och släktföreningen. Arkiven är byggda utan anslutning till omslutande väggar. Vindsutrymmena över bostad och förråd är inredda för bostads- respektive kontorsändamål.

Orienteringsplan. Norr uppåt.

Grundläggning: Grundmurar av gråsten, på undantagsstugans östra och södra sida pågjutna med betong, i söder fotträ ingjutet i eller ersatt med betong.

Ytterväggar: Korsvirke med putsade utfackningar på boningsdelen. Arkivdelens korsvirke är på gårdssidan klätt med rödmålad lockläktspanel. I gatufasaden är de undre facken fyllda med liggande plank (båle) och de övre facken har putsade utfackningar. Gadeportens väggar mot boningen är helt brädklädda liksom motstående sidas gavelspets och undre fack. Här är mellanfacken putsade.

Ursprungliga mellanväggar norr om gadeporten: Korsvirke med fyllning i två olika tekniker (se bild).

Fönster: I boningsdel nya kopplade tvåglas. Arkivdelen två stallfönster av gjutjärn.

Ytterdörrar: Boningshuset har mot gårdssidan ny halvdörr med stående panel, mot gatusidan ny enkel-dörr m fiskbenspanel. I arkivdelen plankdörrar, två st enkla och en dubbeldörr. Stående panel utan läkt.

Mellanbjälklag arkivdel: Nytt mellanbjälklag mellan arkiv och vindskontor. Ursprungliga bjälkar kapade.

Yttertak: Stråtak av vass och halm. Ryggaträ av ek. Utbyte av vasstak mot halmtak pågår. Ryggning med ryggaträn skall bibehållas på denna länga enl Regionmuseets utredning. Åskledare förankrad i ryggaträ.

Inbyggda arkiv: Väggar kring arkiv har byggts upp av lecablock. Väggarna står fritt från omgivande äldre konstruktioner. Ursprungliga innerväggar har lämnats orörda i oputsat skick. Detta är föredömligt eftersom man på så sätt kan studera väggens uppbyggnad.

Till vänster gammal vägg mot lölängan till höger arkivvägg av murad lecasten.

Gammal korsvirkesvägg med utfackning av kline i övre delen och soltorkat tegel försett med halm på ytan inför putsning.

Skadedokumentation och åtgärdsbehov

Ytterväggar

Korsvirkets syllar är kraftigt rötskadade framför allt i bålepartiet mot vägen, men också inåt gården. Risk för sättningar finns när träets kondition försämras ytterligare. Viss sättning har redan skett i båleväggen. Där syllen pågjutits med betong samlas vatten, som får svårt att torka ut, vilket lett till rötskador. Där rötangreppen är så stora att syllen förlorat sin bärande förmåga bör man byta ut de skadade delarna. Samtidigt åtgärdas då också skadade stolpändar. Se generella åtgärdsanvisningar "Träkonstruktioner".

*Till vänster.
Skador i bålevägg.*

I bildens nedre del syns den pågjutna sockeln av betong. Mellan fotträ och stolpe lagning med bruk.

*På södra gaveln pågjutning med betong.
Hål efter tidigare läkt. Stolpe rötangripen i underkant.*

I ett fack har del av ytputsen fallit ner. Allmänt gäller att skador i putsen skall åtgärdas direkt, så att inte klinet skadas. Se generella åtgärdsanvisningar "Murverk och puts".

Fasadpanelens nedre delar är kraftigt rötskadade. Detta skall åtgärdas enligt generella åtgärdsanvisningar "Snickerier och panel". Där rötangreppen går för högt upp, bytes hela brädan.

*Bortfallen puts på gårds-
föreståndarens bostad.*

Plankdörrar

Plankdörrar i arkivdelen är i nedre delar kraftigt rötskadade. Detta skall åtgärdas enligt generella åtgärdsanvisningar "Snickerier och panel". Där rötangreppen går för högt upp, bytes hela brädan. Detta kan medföra att dörren nyttillverkas helt, vilket ger ett mer beständigt resultat. På en gård av denna storlek är det med största säkerhet så man gjorde på 1800-talet.

Vägg och portar utanför arkiven. Här går rötskadorna högt upp.

*Port mellan boningslängorna.
Även konstruktionen rötskadad.*

Yttertak

Stråtaken lägges om enligt Paul Hansson och Anna Sturesson Kulturhistorisk utredning 2003:111, Regionmuseets rapportserie.

I samband med omläggning bör först takkonstruktionen inspekteras och förstärkas på ett antikvariskt riktigt sätt, vilket inte alltid gjorts tidigare.

Mellanbjälklag och takkonstruktion

Hörnanslutningar mellan portalängen och lolängen är kraftigt rötskadade med förskjutningar i konstruktionerna som följd. Vissa sparrar saknar upplag. Förstärkningar med plattjärn har gjorts, men stor risk för fortsatta förskjutningar föreligger. Skadorna bör åtgärdas i samråd med antikvarie och konstruktor med vana att arbeta med äldre träkonstruktioner (förslagsvis civ ing Mats Persson, Tyréns 010-452 28 10).

*Anslutning portalänga/lolänga sett från lolängen.
Notera arkivväggen murad av lecasten.*

Anslutning portalänga/lolänga utanför arkiven. Uppe till höger skymtar undersida av nytt mellanbjälklag.

*Samma anslutning
som ovan sedd från logen.*

LÖLÄNGAN

Beskrivning

Mått: C:a 9,6 x 39 m.

Byggnadsår: 1855.

Lolängan är gårdens största byggnad, interiört öppen ända upp inock. Den hårbärgerar numera enstaka större lantbruksredskap och fordon från 1800-talet och tidigt 1900-tal.

Grundläggning: Grundmurar av gråsten.

Jordgolv.

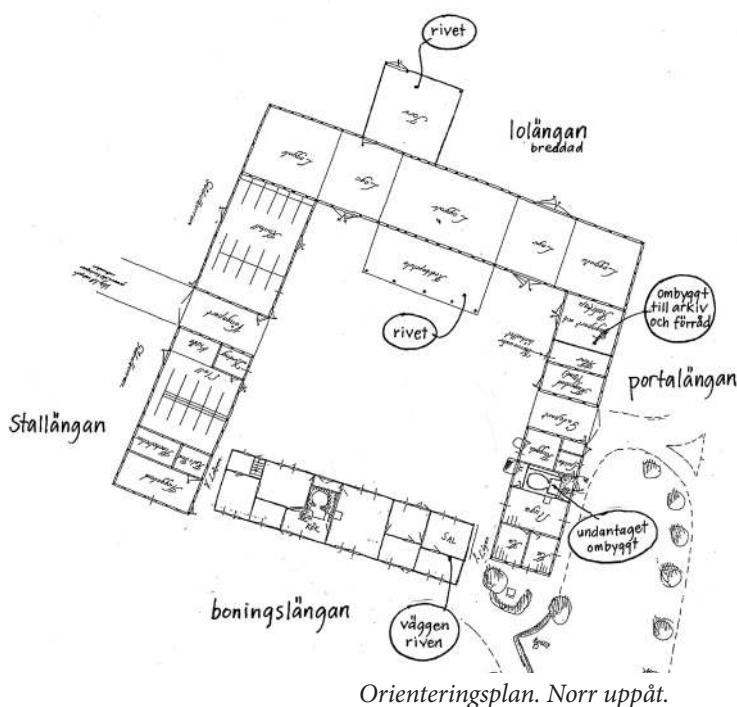
Ytterväggar: Korsvirke, på gavlar och gårdsfasad med utfackningar av bränt tegel. Den norra fasaden har putsade utfackningar upptill och plankförsedda nertill (båle). Flera fack omputsades 2007. Panelklädda gavelspetsar med tillhörande vindskivor och vattbrädor är åtgärdade 2009. Douglasgran har använts till vindskivor, vilket är kulturhistoriskt felaktigt (ingen lokal art).

Mellanbjälklag: Saknas idag.

Yttertak: Takbeläggning av vass från 1960-talet. Ryggningen är utbytt till linhalm fasthållen med hönsnät.

Fönster: Ett litet 3-rutigt fönster av trä mot norr. Korsformade ventilationsgluggar i tegelfasaderna, invändigt försedda med plexiglas (tydligt modernt tillskott, funktionellt och lätt att avlägsna om nödvändigt).

Portar: Två mot inre gården och en mot norr, samtliga med stående panel.

Skadedokumentation och åtgärdsbehov

Grund

Området utanför norra långsidan är vattensjukt. För att inte riskera sättningar i konstruktionen skall marken dräneras. Dräneringen bör placeras så nära byggnaden som möjligt, så att takavvattningen kan tas om hand. Dräneringsledningen placeras så lågt som möjligt, men aldrig lägre än grundens lägsta nivå. Markytan de närmaste metrarna utmed fasaden skall ges ett fall från huset. Vegetation bör fortsatt hållas borta närmast fasaderna. Se vidare i avsnittet om utemiljö.

Anno 1797 den 19 Mai
TNS AND

Vid besiktningsstillfället stod vatten på flera ställen in mot grunden. Vegetationen är svår att hålla efter på grund av den vattensjuka marken.

Ytterväggar

Ytterväggarna är delvis åtgärdade under de senaste tio åren, men måste fortsatt hållas under uppsikt. På norrsidan har putsen lagats i flera fack och hela konstruktionen stagats upp då väggen kalvar. Sprickanvisningar förekommer och måste hållas under uppsikt, se generella åtgärdsanvisningar "Murverk och puts". På gårdssidan in i hörnet mot portalängan har både fotträ och stolpe ilagats på ett riktigt sätt, se bild till höger. Nya skador i korsvirket som äventyrar bärigheten åtgärdas enligt samma metod.

Fasad mot gården i hörnet mot stalllängan. Vattnet samlas i hörnet efter regn. Porten är rötskadad i nederkant.

Fasad mot gården. I hörnet mot portallängan är fotträt lagat. Taket är fortfarande täckt med vass.

Fasad mot norr. Genomgående spricka i putsen utifrån...

respektive inifrån.

Skadad bål i fjärde facket väster om porten på norra fasaden. Bör rättas till.

Yttertak

Vasstak ersätts med råghalm och lägges enligt Kulturhistorisk utredning, 2003:111, Regionmuseets rapportserie.

Portar

Mot gården är den västra porten rötskadad i nederkant. Skadan är inte så omfattande att åtgärd omedelbart är nödvändig. Om skadan förvärras se generella åtgärdsanvisningar "Snickerier och panel". Stolpar i vilka porten är upphängd är skadade och saknar nästan kontakt med den onödigt långt framdragna betongsockeln. Bör åtgärdas snarast genom att stolparna skarvas på nedåt.

Västra porten mot gården med stolpar som har dålig kontakt med underlaget.

Takkonstruktion

Avstyvning i husets längdriktning saknas. Bland annat på grund av byggnadens koppling till stallängan stabiliseras emellertid konstruktionen. Kopplingen till portalängan har endast liten uppstagande funktion på grund av kraftiga skador, se portalängan.

Upplag har på flera ställen mist sin funktion. Flera högben är rötskadade, ibland är de påskurvade på ett icke förtroendeingivande och fackmässigt sätt. Avhuggna och skarvade högben över porten mot norr. Den förstärkning som är gjord med hjälp av dragstag i den västra delen måste kontrolleras årligen. En konstruktör med vana och sinne för äldre timmerkonstruktioner bör anlitas för genomgång med syfte dels att säkra konstruktionerna och dels för att åtgärderna skall utföras på ett fackmannamässigt sätt.

Två högben över norra porten saknar direktkontakt med lejden på grund av kraftiga rötskador. Lagningarna är gjorda på ett "provisoriskt" icke konstruktivt och antikvariskt riktigt sätt. Detta bör göras om enligt generella åtgärdsanvisningar "Träkonstruktioner". Till höger: Detalj vänstra högbenet.

På bilden syns tre lagade högben.

Förstärkning med hjälp av dragstag.

STALLÄNGAN

Beskrivning

Mått: C:a 7,9 x 32,7 m.

Byggnadsår: 1835 (Ett dörröverstycke i huggeboden visar året 1748)

Stallängan delas av en portgång mellan häst- och kostall. Vid södra gaveln finns en huggebod. Porten på västra sidan (vångaporten) leder ut till beten och fälad.

Häst- och kostall har stått orörda sedan 1920-talet. Drängkammaren har återställts med några enkla möbler. Kammaren fick sin värme från hästarna på andra sidan väggen.

Grundläggning: Gråstensmur till stora delar förstärkt med betong. Fotträ har på vissa delar ersatts av betong.

Stallgolven är kullerstensbelagda, vissa gångar är förstärkta med betong. Övriga golv är stam-pade jordgolv, i drängkammaren delvis förstärkt med tegel.

Väggar: Korsvirke med utfackningar av synligt bränt tegel utom i vångaporten, där övre facken är putsade och undre facken båle. Även mellanväggar är av korsvirkeskonstruktion. Väggar, takbjälkar (dock ej takbrädorna, se nedan) och stallinredning är vitkalkade.

Mellanbjälklag: Nya golvbrädor direkt på äldre bjälkar.

Tak: Halmtak bundet med galvaniserad järntråd. Ryggningen är linhalm under hönsnät. Under ryggningen gummimatta över nock (2010).

Fönster: Gjutjärnsfönster samt fyra nyare enlufts träfönster med spröjs.

Ytterdörrar: Mot innergården två parportar, en enkeldörr och en halvdörr.

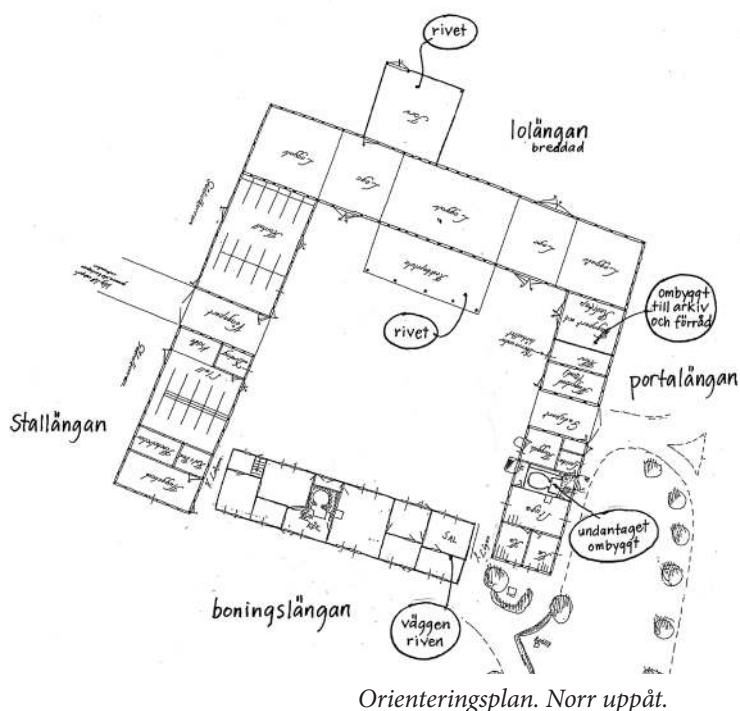
Mot f d gödselkorrhorna i väster vetter en port samt tre dörrar, varav en pardörr. Samtliga portar och ytterdörrar har stående bräder.

Skadedokumentation och åtgärdsbehov

Väggar

Springor och större lagningar med bruk i korsvirkets sammanfogningspunkter samt rötskadat korsvirke åtgärdas enligt generella åtgärdsanvisningar "Träkonstruktioner". Vissa lagningar har under den senaste tioårsperioden gjorts på södra gaveln enligt anvisningar i föregående vårdplan.

Förstärkning av vångaportens lejd mot innergården förefaller vara upplagd endast på två stycken 1 x 4 tums brädor. Bör hållas under uppsikt.

Väl utförd lagning på stallängans södra gavel.

Kvarstående skador på stallängans södra gavel.

Fönster

Träfönster är i behov av ommålning. Målas med linoljefärg enligt generella åtgärdsanvisningar, "Snickerier och panel".

Portar och dörrar

Utvändig dörr till huggebod och port mellan boningshus och stallänga är kraftigt rötskadade. Åtgärdas enligt generella åtgärdsanvisningar "Snickerier och panel".

Över ytterdörr till stall:
Uppbyggt År 1835 JJS HND

Över öppning till huggebod:
Anno 1748

Halvdörr till huggebod och port mellan boningshus och stallänga är i behov av renovering.

Yttertak

Halmtak underhålls enligt Paul Hansson och Anna Sturesson Kulturhistorisk utredning, 2003:111, Regionmuseets rapportserie.

Högbenen på vinden lutar mycket och har stagats upp med snedsträvor. Lutningen bör hållas under uppsikt. Holmejan på gårdssidan har påverkats av takets lutning, men har delvis rätats upp.

Invändigt i häststall

Det förekommer mycket röta i den bärande konstruktionen. Bland annat saknar två bärande stolpar kontakt med underlaget och hänger således i bjälkarna. Detta åtgärdas - stolparna renskäres från röta nedtill och förses med nya upplag av sten. Eventuellt måste timmeränden skarvas på med nytt timmer. Belastningen på mellanbjälklagets bärande bjälkar är punktvis stor (tunga jordbruksredskap i utställning på vinden).

När konstruktör inspekterar takkonstruktionerna, se generella åtgärdsanvisningar, bör denne också inspektera stallängans mellanbjälklagskonstruktion.

Rötskadad stolpe i stall.

Ej fungerande lagning på bärande stolpe i häststallet.

Tunga redskap på vind belastar mellanbjälklag.

RYLLEHUSET

Beskrivning

Mått: 6,6 x 7,3 m

Byggnadsår: 1840

Sydost om gården ligger ryllehuset (rylle="rulle", mangla). Byggnaden fungerade som mangelbod, bak- och bykstuga och inrymmer den stora handmangeln, maltkvarnen och brygghusgrytan.

Grundläggning: Gråstensmur. Jordgolv i östra delen. Betonggolv med vattenränna i bykstugan och stensatt golv i bakugnsdelen.

Väggar: Korsvirke, på tre fasader inklätt med stående falurödfärgad panel med ribb (lockläkt). Norra fasaden har putsade fack.

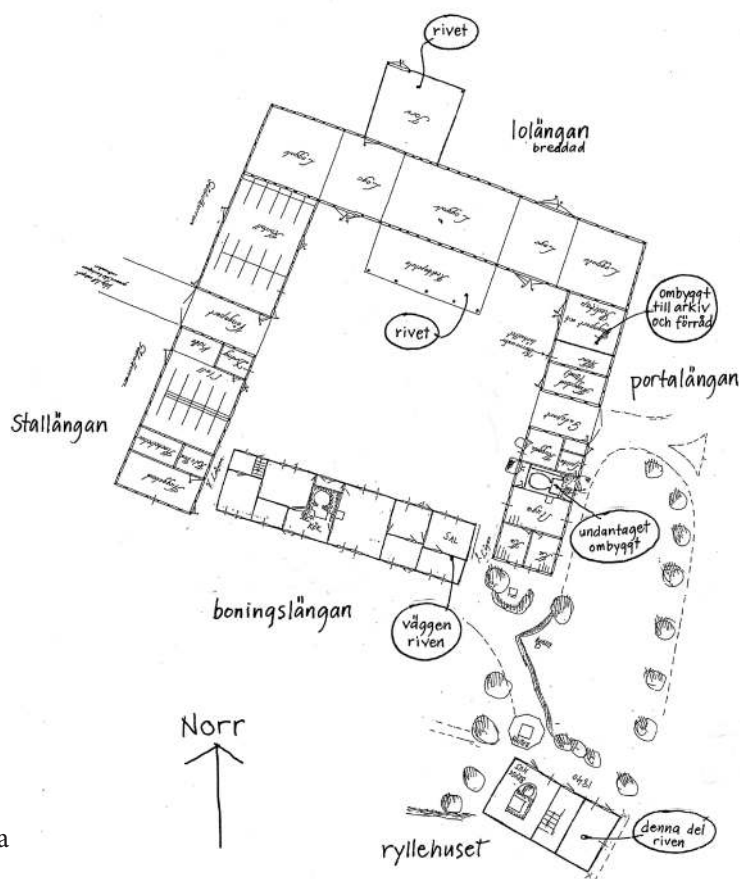
Mellanbjälklag: Bjälkar med synliga bräder.

Yttertak: Enkupigt gult tegel, lagt på sticketak på södra takfallet, på masonit i norr.

Fönster: Ett enlufts-fönster i bykstugan och ett på västra gavelspetsen. Två trekantiga ventilationsluckor.

Dörrar: En hel enkeldörr och en halvdörr, båda med stående panel.

Skorsten: Putsad.

Orienteringsplan. Norr uppåt.

Skadedokumentation och åtgärdsbehov

Grund

Syllen ligger nära mark. Rötskador på flera ställen. För att kunna inspektera syllen på gaveln mot vägen måste minst en horisontell klädselbräda demonteras. Eventuellt utbyte av sylldelar enligt generella åtgärdsanvisningar.

Yttertak

Mosspåväxt och trasiga tegelpannor på norra takfallet åtgärdas genast. Mossa avlägsnas genom skrapning med trubbigt verktyg och borste, trasiga tegelpannor byts mot hela.

Fönster

Åtgärdas enligt generella åtgärdsanvisningar "Snickerier och panel".

Mellanbjälklag

Vissa bjälkändar och golvbrädor rötskadade. Åtgärdas enligt generella åtgärdsanvisningar "Träkonstruktioner".

T v : Mossa och trasiga takpannor.
Mitten: Fönster med flagnande färg.
T h: Insektsangripen golvbräda.

UTEMILJÖN

Beskrivning

Innergården

På innergården finns ett vårdträd, en kastanj, och marken är belagd med kullersten i ett rutmönster. Nedsänkta stråk för vattenavrinning löper c:a en meter utanför fasaderna. På rörelser i marken fungerar inte dessa som det var tänkt. Vid regn samlas vatten på ett par ställen och rinner inte undan.

Trädgården

Söder om boningshuset ligger trädgården, haven, som är inrutad på traditionellt sätt i fyrkantiga fält med grusgångar mellan. I dessa fält växte förr mest "nyttiga" växter numera gräs och blommor. Ett par buxbomshäckar finns idag kvar närmast huset. I söder avgränsas trädgården av en tuktad avenbokshäck. Utanför denna finns en rad med askar och buskage med bl a hassel och hägg. I väster finns köks- och fruktträdgård. Ett par av de gamla fruktträden, citronäpple och sockerpäron, finns kvar. I anslutning till boningshusen finns en nyanlagd kryddträdgård. Hönshus och bikupor (ej i bruk) finner man också.

Grusgångar i nordsydlig riktning.

Grusgång i östvästlig riktning. I bakgrunden ryllehuset.

Marken bakom lolängan och stallängan.

Norr om lolängan är marken mycket vattensjuk och hela ytan fram till järnvägen har fall mot byggnaden. Även väster om stallängan står vatten i de forna gödselstackarna. Hela ytan mellan stallängan och dammen, som är belägen väster om byggnaderna, är vattensjuk.

Åtgärdsbehov

De åtgärder som krävs för utemiljön rör alla vattenavrinning.

På innergården blir man tvungen att lägga om kullerstenen på vissa delar för att vattenavrinningen skall fungera som den är tänkt. Även avloppen måste kontrolleras. Förutom att byggnaderna skadas gynnar kvarstående vatten markväxtlighet, varför det blir svårare att hålla kullerstensbeläggningen ren.

Vattenansamling i hörnet av lolängan och stallängan på grund av deformationer i ränndalarna.

Dålig avrinning på grund av organiskt material i rännan.

Markvatten skadar byggnaderna dels genom röta dels genom sättningar. Det är mycket viktigt att hålla undan vegetation närmast huset och att marken har fall från fasaderna så att inte vatten leds mot och blir stående vid byggnaden. Den del av vattentillförseln som kommer från tak skall tas om hand av en dräneringsledning intill husgrunden. Dessutom måste markvatten från omgivande ytor hindras att nå husen.

Vattenansamlingar norr om lolängan.

Vattensjuk mark mellan stallänga och damm.

Att uppfylla dessa krav är svårast utmed lolängans norra fasad, där vi dels har kraftigt fall mot huset på en lång sträcka och dessutom har mycket vattensjuk mark på hela området fram till järnvägen. Här kan man bli tvingad att göra ett avskärande dike. Lika vattensjuk är hela ytan mellan stallängan och den damm till vilken vattnet bör ledas.

Det är nödvändigt att ett samlat grepp genast tages, så att vattenavrinningsproblemen kan lösas. Ett problem när detta skall åtgärdas kan vara de nyligen nedlagda jordvärmeledningarna.

GENERELLA ÅTGÄRDSANVISNINGAR

TRÄKONSTRUKTIONER

Rötskador allmänt

Endast genomgående rötskador och skador som påverkar den bärande och sammanhållande konstruktionen åtgärdas. Detta varsamma förhållningssätt kräver en årlig översyn av samtliga konstruktioner.

Korsvirke

Känsliga punkter är anslutningar mellan fotträ, stolpar och lejder. Äldre befintliga lagningar är gjorda med hjälp av cement och kalkbruk. Rötskadade fotträ har ibland på långa sträckor bytts ut mot betonggjutningar, se stallbyggnaden. Vid punktvisa skador har förstärkningar gjorts med betong. Principen för lagningar skall vara att utbyte och lagning av skadade delar fortsättningsvis skall ske med trä, som skall vara friskt, torrt och helst gammalt kärnvirke. Träslag (ek eller fur) och ytstruktur (handbilat) skall vara som ursprungligt. Lagningar med bruk skall ej förekomma.

Vid lagningar skall fogningar utföras halvt i halvt med samtliga fogar lutande utåt nedåt. Fixering sker med trädymlingar.

På grund av rörelser i korsvirket har vertikala springor bildats mellan stolpar och löshult. Dessa har ofta fogats med bruk. Ofta är det lämpligare att rensa fogen och låta den vara öppen, så att konstruktionen luftas. Endast då det är risk att vatten tränger in och blir stående i en skadad konstruktion skall tätning med trä eller utbyte av delar utföras. Vid lagning och utbyte av fotträ får fotträts sammanhållande och bärande verkan ej äventyras - t ex ingen skarv under stolpe, inte korta ilagningar.

Takkonstruktioner

I samband med omläggning av taken åtgärdas eventuella skador i takkonstruktionerna. Takstolar, sparrupplag, knektar, läkten ses över. Lagningar skall utföras av kunnig timmerman.

En konstruktör med kunskap om samt vana och sinne för äldre timmerkonstruktioner bör anlitas för genomgång av befintliga konstruktioner med syfte dels att säkra konstruktionerna dels att tillse att timmermansarbetet utföres på ett fackmannamässigt sätt.

Bjälklag

Många bjälkar är rötskadade vid ytterväggsupplagen. Är även kärnan angripen måste friskt virke skarvas i. Detta sker genom halvning och dymling och är inget problem för en kunnig timmerman.

Exempel på skador: se nedan

Skadad knutpunkt.

Stolpe mot betong rötskadad.

Skadad lejd.

Skadad stolpe.

Skadad gesims.

Skadad knutpunkt.

MURVERK OCH PUTS

Allmänt

Utgångspunkten vid lagning är att bevara så mycket av den ursprungliga putsen och murverket som möjligt. "Bom" kan till exempel få sitta kvar så länge inga sprickor finns i putsen. Ny puts skall efterlikna ursprunglig puts till tjocklek och utseende. Putsen skall följa väggens skevheter.

Arbetet måste påbörjas i god tid under säsongen så att bruket hinner karbonatisera.

Lagning av klineväggar

Vid lagning av klineväggar kan färdigblandat kline köpas lokalt av Michael Andersén i Domsten 0703-373 649. Michael är expert på lerhusbygge och kan bistå med goda råd.

Utvändig putslagning med kalkbruk på underlag av kline

1. Väggarna rensas från löst sittande puts. Sprickor i putsen hugges upp. Väggarna vattnas och sköljes samtidigt försiktigt rena från lösa putsrester. Frilagt skadat kline lagas med kline. Arbetet måste påbörjas i god tid under säsongen, så att karbonatiseringen i bruket hinner pågå en tid innan yttre putsen läggs på.

2. Före putsningen förvattnas väggen för att förbättra vidhäftningen mellan lera och kalkbruk.

3. 1 del kalkdeg blandas med 3 delar ballast (sand) samt vatten till en lagom vällingliknande konsistens. Denna kvastas på klinet och tjänar som grundning.

4. Grundningen får torka i skugga en vecka. Vid varmt väder fuktas ytan lätt någon gång dagligen. Intäckning mot för stark solbelysning kan bli nödvändig.

5. Blanda till ett kalkbruk K 1:3. Vatten tillsätts i erforderlig mängd så att ett smidigt putsbruk erhålles. Putsen slås på grundningen i flera tunna skikt. Skydda mot snabb uttorkning och eftervattna lätt varje dag mellan varje skikt. När skiktet börjar hårdna, slås ytterligare ett skikt på osv tills erforderlig (lika befintlig) tjocklek erhållits. Putsen skall följa väggens skevheter.

6. Låt putsen karbonatisera 2-3 veckor före vitkalkning. Eventuellt kan karbonatiseringskontroll utföras med fenoltaleinprov.

7. Kalkning - se bilaga 1, KALKFÄRG, ur Riksantikvarieämbetets skrift "Byggnadsmåleri med traditionella färgtyper".

Utvändig putsning med kalkbruk på underlag av bränt tegel

1. Väggarna rensas från löst sittande puts. Sprickor i putsen hugges upp. Väggarna vattnas och sköljes samtidigt försiktigt rena från lösa putsrester. Frilagt skadat murverk lagas med bruk och/eller med poröst bränt tegel. Som fogbruk används kalkbruk K 1:3 (1 volymdel kalkpasta till 3 delar sand), som tillreds i god tid före användandet och förvaras i lufttäta kärl. Arbetet måste påbörjas i god tid under säsongen, så att karbonatiseringen i bruket hinner pågå en tid innan yttre putsen läggs på.

2. Tegelväggen förvattnas dagen före putsning.

3. Ytan grundas först med ett tunt påslag av 1 del kalkdeg som blandats med 3 delar ballast (sand) och vatten till en lagom vällingliknande konsistens.

4. Grundningen får torka i skugga i en vecka. Vid varmt väder fuktas ytan lätt någon gång dagligen. Intäckning mot för stark solbelysning kan bli nödvändig.

5. Blanda till ett kalkbruk K 1:3. Vatten tillsätts i erforderlig mängd, så att ett smidigt putsbruk erhålles. Putsen slås på grundningen i flera tunna skikt. Skydda mot snabb uttorkning och eftervattna lätt varje dag mellan varje skikt. När skiktet börjar hårdna, slås ytterligare ett skikt på osv tills erforderlig tjocklek erhållits. Ny puts skall efterlikna ursprunglig puts till tjocklek och utseende.

6. Låt putsen karbonatisera 2-3 veckor före vitkalkning. Eventuellt kan karbonatiseringskontroll utföras med fenolftaleinprov.
7. Kalkning - se bilaga 1, KALKFÄRG, ur riksantikvarieämbetets skrift "Byggnadsmåleri med traditionella färgtyper".

Foglagning av oputsade tegelväggar utvändigt.

1. Löst sittande fogbruk kratsas ut till fast underlag (min 25 mm) utan att murverket skadas.
2. Väggar och fogar spolas med vatten.
3. Fogarna grundas med kalkbruk K 1:3 enligt ovan.
4. Grundningen får torka i skugga i en vecka. Vid varmt väder fuktas fogen lätt någon gång dagligen.
5. Erforderligt antal påslag utföres.
6. Fogen skall utföras slätstruken i liv med teglet.

Invändig putslagning med kalkbruk på underlag av kline.

I tillämpliga delar lika "Utvändig putslagning med kalkbruk på underlag av kline"

Invändig putslagning med kalkbruk på underlag av bränt tegel.

I tillämpliga delar lika "Utvändig putslagning med kalkbruk på underlag av kline"

Kalkmålning

Beträffande arbetsordning och tillredning av färg, se bilaga 1, KALKFÄRG, ur Riksantikvarieämbetets skrift "Byggnadsmåleri med traditionella färgtyper".

*Mur-, puts- och målarmaterial.
Bild från Målarkalks broschyr.*

SNICKERIER OCH PANEL

Lagning och målning av fönster och ytterdörrar

Samtliga fönster och dörrar ges en årlig översyn. I samband med denna kontrolleras kittning, beslagning, färgskiktets och träverkets kondition.

Vid den årliga översynen kan det räcka med rengöring av målade ytor. Har färgen börjat krita görs en uppfräschning med ren kallpressad linolja för att binda löst pigment.

I samband med ommålning som göres enligt färgfabrikantens anvisningar kontrolleras och eventuellt åtgärdas kittning och beslagning. Kitt skall vara linoljekitt. Rostiga hörnbeslag demonteras, rengöres från rost och rostskyddsbehandlas enligt fabrikantens anvisningar. Kupiga 20-talsbeslag skall fyllas med kitt före återmontering.

Vid rötskador skall så små bitar som möjligt ersättas. Lagningar skall göras med tätvuxen fur. Vid utbyte av trasigt glas skall begagnat gammalt glas användas.

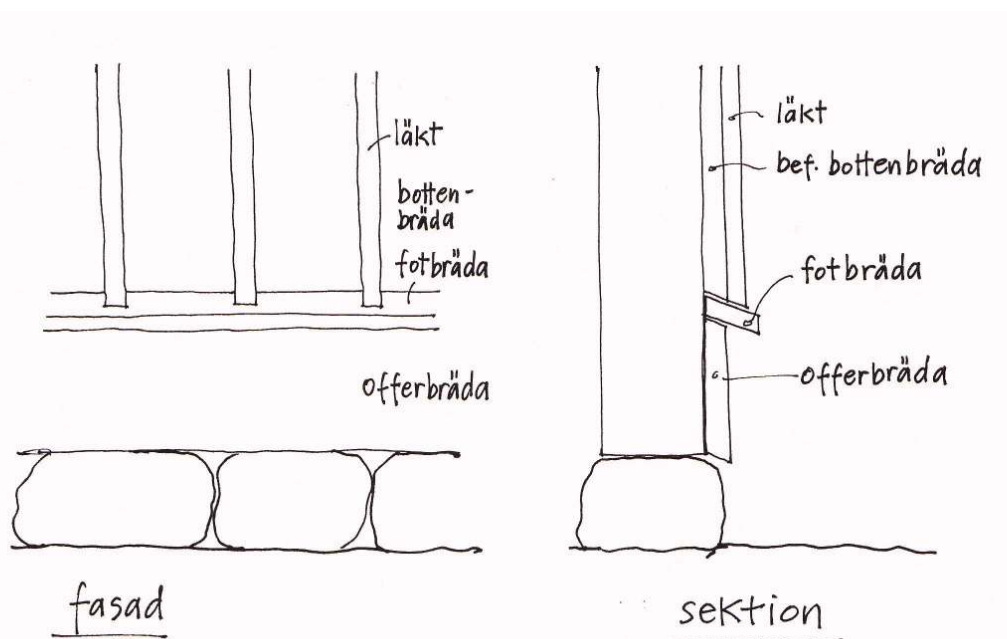
Lagning och målning av plankdörrar, portar och luckor.

Beslagning ses över och justeras vid behov. Dörrarna målas med äkta falu rödfärg. Flera av portarna är rötskadade i underkant. Ett sätt att tillfälligt laga dörrbladen är gjort på stallporten, som förstärkts i underkant med en horisontell bräda. Detta är en relativt klumpig lösning och bättre är att, när rötan krupit så långt upp att funktionen äventyras, byta en eller flera bräder eller nyttillverka hela dörren likt den befintliga. Beslag skall återanvändas.

Lagning och målning av panelklädda väggar utomhus samt båleväggar

För ett autentiskt utseende bör endast starkt rötskadade delar bytas. I görligaste mån sparas alltså gammalt virke, även om det skulle ha mindre skönhetskador.

Då klädselpanelen är skadad i nederkant över en längre sträcka utföres lagning enligt principskiss nedan.

Principskiss - Utbyte av nedtill rötskadad panel.

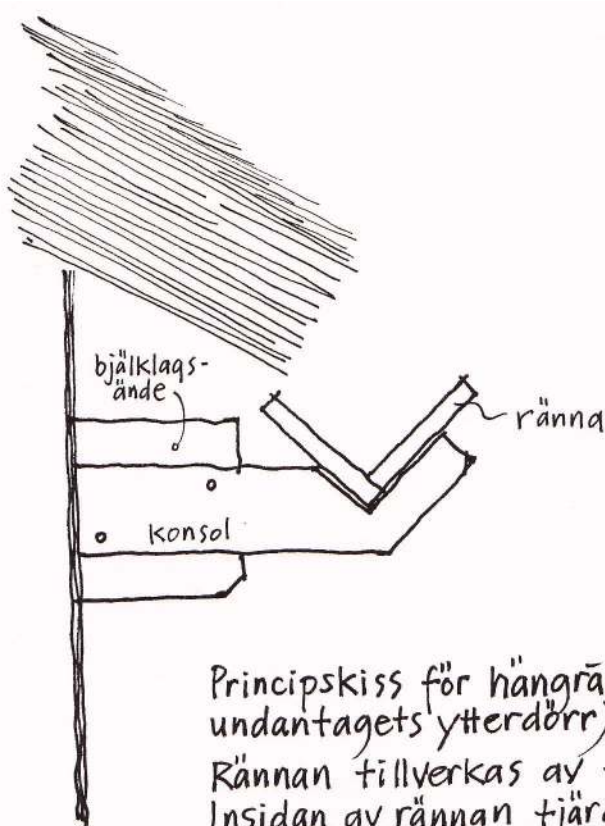
Boningslängans gårdsfasad målas med äkta linoljefärg. Vid ommålning av faluröda fasader används äkta falu rödfärg.

YTTERTAK

Utsatta punkter som nockar, rännalar, anslutningar mot väggar och skorstenar besiktigas inifrån och utifrån årligen. En kontinuerlig omläggning med ett eller ett par sti om året göres enligt Anna Sturesson och Paul Hansson Kulturhistorisk utredning 2003:111 Regionmuseets rapportserie. Även lejder, dymlingar, gesimsbrädor, läkter, vindskivor och solbrädor ses över årligen. Endast äkta falu rödfärg och äkta linoljefärg får användas.

Vattenavledning med vattenrännor har utförts enligt skiss nedan. Det är viktigt att rännan leds tillräckligt långt ut från fasad och andra byggnadsdelar, så att dessa inte skadas av vattenstänk.

Det vore bra om rännan på port-längan vore litet längre för att slippa stänk på port och gavelfasad.

Principskiss för hängränna avträ (se befintlig över undantagets ytterdörr).
Rännan tillverkas av finsågat virke.
Insidan av rännan tjäras. Utsidan och konsolerna av trä målas med falu rödfärg.

GJUTJÄRNS-, SMIDES- OCH PLÅTARBETEN

Gjutjärnsfönster, smides- och järnplåtsbeslag, stålborstas, strykes med linoljebaserad järnmönja och målas (grundning, mellanstrykning, slutstrykning) med linoljefärg.

INSEKTSANGREPP

Anticimex bör regelbundet kontaktas för besiktning och bedömning av nuvarande skadors omfattning och eventuell skadedjursbekämpning.

HANTVERKARE

Endast hantverkare med god vana vid traditionellt byggsätt och förståelse för ett antikvariskt förhållningssätt skall anlitas. Länsstyrelsen och Regionmuseet kan lämna uppgifter om lämpliga hantverkare. ämplig lokal hantverkare är Michael Andersén i Domsten 0703-373 649. Underhåll som inte kräver specialkompetens bör kunna utföras av gårdsföreståndaren.

ÅRLIG ÖVERSYN

En gång per år, förslagsvis i april månad, görs en grundlig besiktning av varje byggnad. En noggrann bokföring av skador, underhållsbehov och utfört arbete göres. Det är lämpligt att denna besiktning utföres av gårdsföreståndaren, som bör få fortlöpande utbildning i hur man underhåller äldre hus. En hantverkare som är kunnig i restaurering och underhåll av äldre skånska gårdar (godkänd av Länsstyrelsen) anlitas dels för utförande av specialarbeten, som taktäckning och lagning av korsvirke, dels som läromästare för gårdsföreståndaren. En hel del av det årliga underhållet kan med fördel utföras av gårdsföreståndaren, som har kontinuerlig uppsikt över gården och som känner ansvar för att gården underhålls. Viktigt är att tid avsätts för detta ändamål.

Utemiljö

Det är viktigt att hålla efter vegetationen intill husfasaderna och på gårdsplanen. Brunnarna bör inspekteras och rensas årligen.

Tak

Framför allt utsatta punkter som nockar, rännalar, anslutningar mot väggar och skorstenar besiktigas inifrån och utifrån årligen. Så snart otätheter upptäcks måste taktäckare tillkallas. Vindskivor och solbrädor, avasaträn och gesimser ses över årligen.

Väggar

Årlig inspektion av korsvirkesväggar för att upptäcka sprickor och sprickanvisningar i tid. För att inte riskera inträngande vatten med frostsprängningar som följd skall skador åtgärdas så snart väderleken är tjänlig. Angående metoder och materialval se generella åtgärdsanvisningar. Särskilt känsliga punkter är anslutningar mellan olika material. Förr kalkades väggarna regelbundet för att skydda väggen. En årlig bedömning bör göras. Panelklädda väggar kontrolleras med avseende på rötskador och målning.

Fönster och dörrar

En årlig översyn av fönster, dörrar och övriga snickerier med avseende på målning, kittning, beslagning och röta (knivstick) måste göras.

Bärande konstruktioner

Sättningar, deformation och rötangrepp (knivstick) kontrolleras årligen.

Ventilation och fukt

Det är viktigt att boningslängan genomluftas så ofta som möjligt vid torr och vacker väderlek.

Installationer

Funktionskontroll av el- och larminstallationer göres årligen.

Väggarna kontrolleras under växternas viloperiod.

Skador kontrolleras genom knivstick.

ANTIKVARISKT - ESTETISKA SYNPUNKTER

Åtgärder kan vara tekniskt korrekt utförda men man kan ändå ha synpunkter på utförandet ur estetisk och antikvarisk synvinkel. Nedan följer några exempel på utformning vi reagerat på.

Det första som möter besökaren är bland annat en modern entrédörr och ett fönster med råglas i portalängans bostad. Risken med detta är att man inte förstår vilken välbevarad gård man kommit till.

Dörren med smal fiskbenspanel bör bytas tillbaka till en pardörr med utseende enligt äldre fotografi. Råglaset i fönstret bör bytas mot klarglas.

Gjuten, utkragande sockel på portalängan ger fel uppfattning om äldre byggnadssätt.

Den blanka klarlacken på halvdörrens insida är helt främmande.

Gjutjärnsfönstren på portalängan är ett nytillskott som känns främmande med tanke på den ursprungliga användningen av huset. Även storleken och utformningen av foder är främmande. Som första åtgärd bör fodren avlägsnas, men även själva fönstren borde bytas ut.

Räcken och trappa till kontoret ovanpå arkivdelen kunde ha ägnats större omsorg vid detaljutformningen.

LITTERATURLISTA

Paul Hansson och Anna Stureson: Kulturhistorisk utredning 2003:111, Regionmuseet Kristianstad.

Antikvariska kontrollrapporter Regionmuseet Kristianstad:

2003:111

2005:20

2006:58

2006:9

2007:83

2008:84

2009:73

2010:63

Arkivrapport 24/2011 Dnr L12.20-179-11. Lst dnr 434-13886-10

Frans Lindberg: Den gamla tiden är mig kär. Lisa Lindberg och bokförlaget Signum 1978.

KALKFÄRG

APRIL 1983

Kalkfärg har under århundraden använts på puts, både inom- och utomhus. Vid mitten av 1900-talet övergick man alltmer från putsning med kalkbruk till putsning med kalkcementbruk och i samband med detta även till andra färger än kalkfärg.

Kalkfärgens huvudsakliga användningsområde idag är vid ommålning av tidigare kalkavfärgade putsytor och vid nymålning av ren kalkputs på kulturhistoriskt vädefulla hus.

Innehåll

Kalkfärg består av vatten, släckt kalk (kalciumhydroxid) och eventuellt kulörta pigment. Kalken utgör såväl bindemedel som vitt pigment i färgen.

Den släckta kalken erhålls genom att vatten tillsättes till sk bränd kalk (kalciumoxid) som i sin tur erhållits genom att man bränt kalksten (kalciumkarbonat) i ugn.

Tillsättes enbart den mängd vatten, som behövs för den brända kalkens släckning, erhålls torrsläckt kalk. Tillsättes ett överskott av vatten erhålls våtsläckt kalk. Våtsläckningen är den traditionella metoden.

I det följande redogörs för kalkfärg tillredd av kalkpasta bestående av våtsläckt kalk eller särskilt behandlad torrsläckt kalk.

Egenskaper

En av kalkfärgens mest uppskattade egenskaper är dess utseende med sin levande, något flammiga yta. Kalkfärg är dessutom en jämförelsevis billig färg och har goda renoveringsegenskaper. Färgskiktet vittrar med tiden vilket underlättar rengöringen vid kommande ommålningar.

Färgen har god vidhäftning på kalkputs om den tillreds och appliceras rätt. Kalkfärg har dålig vidhäftning på förgipsade och cementrika underlag. I utsatt läge har kalkfärg relativt kort livslängd t.ex. på kyrktorn.

Kalkfärg är en öppen färg dvs. släpper nästan obehindrat igenom fukt även i vätskeform.

Recept och tillredning

Vi kalkmålning använder man sig av sk kalkmjölk dvs i vatten uppslammad kalkpasta som eventuellt pigmenteras. Till vit kalkfärg används kalkmjölken opigmenterad. För att erhålla jämn sugning i putsunderlaget används även sk kalkvatten före strykningarna och som fixering efter sista kalkfärgsstrykningen.

Till varje strykning med kalkvatten eller kalkmjölk åtgår c:a 0,5 liter per m². Våtsläckt kalkpasta väger c:a 1,2 kg/liter.

Kalkvatten

20 kg kalkpasta
100 l vatten

Kalkpastan och vattnet omröres väl. Kalken får sedan sjunka till botten och det kristallklara vattnet som efter ett dygn bildas ovanför botten-satsen är kalkvattnet.

Vid tillredning av kalkvatten kan resterade kalkpasta användas flera gånger genom tillsättning av mer vatten.

Kalkmjölk (vit kalkfärg)

20 kg våtsläckt kalkpasta
100 l vatten

Kalkpastan omröres väl i vattnet med exempelvis en bormaskin försedd med stålvisp. Med detta recept får kalkmjölken en kalkkoncentration på c:a 15%, vilken inte bör överstigas.

Både kalkmjölk och kalkvatten bör tillredas i god tid före målningen och lagras i tunnor med flytande lock. Locket är till för att förhindra att en kalkskorpa bildas på ytan, vilket annars sker om luftens kolsyra får reagera med kalken. Om en kalkskorpa bildats bör den avlägsnas före användning.

Pigmentering

Önskas en kulört kalkfärg pigmenteras kalkmjölken med kalkäkta kulörta pigment. Se pigmentbladets förteckning. Kalkmjölk med en koncentration av 15 volymsprocent släckt kalk kan pigmenteras med max 5 volymsprocent torrpigment.

När man blandar till kulört kalkfärg efter recept kan det vara aktuellt att kontrollera kalkmjölkens koncentration.

Man bör tillreda all kulört färg vid ett och samma blandningstillfälle så att den väl räcker till den yta man ska måla. Det uppstår lätt kulöravvikelser om färgen blandas vid olika tillfällen.

Till dekorationsmåleri kan även pigmenterat kalkvatten användas, men volymsandelen pigment måste då vara betydligt mindre än vid pigmentering av kalkmjölk. Pigmenterat kalkvatten ger mer mättad kulör men har dålig hållbarhet utomhus.

Applicering

Inomhus kan kalkfärg målas året runt. Utomhus måste målning ske under lämplig tid dvs från senvåren till eftersommaren och i god tid före perioder med risk för frost. Undvik att måla i starkt solsken. Strykning med kalkfärg bör ske med ett skikt per dag. Putsunderlaget måste vara lagom fuktigt vid appliceringstillfället.

Målning med kalkfärg ska utföras utan avbrott. Därför är det viktigt att organisera målarlaget väl. Målningsuppehåll får inte ske på en fasadyta då det leder till markerade gränser, utan får endast ske vid hörn eller andra naturliga gränser. Färgen ska appliceras flödigt men inte så att den börjar rinna. Lämpligen används en plafondpensel med vilken man kryss- eller rundstryker färgen. För sparning används en elementpensel.

Under arbetets gång måste färgen ofta röras om för att undvika ojämn sammansättning och kulör.

Kalkvattnings sker lämpligen med hjälp av en handspruta med lågt tryck så att inte rinning uppstår.

Är underlaget starkt sugande bör kalkvattnings ske stax före första strykningen.

Kalkvattnings kan även vara nödvändigt mellan de följande strykningarna.

För att under målningen skydda fasaden mot för snabb uttorkning och mot slagregn kan det vara lämpligt att täcka in ställningen och förse den med regnskydd upptill.

Fönsterglas bör alltid skyddas, för kalken etsar glas. Om socklar, ornament o d av sten ej skall kalkfärgmålas kan de skyddas från kalkfärg genom att bstryka med tunn lervälling. Efter avslutad kalkmålning borstas leran bort.

Nymålning

Före målning skall kalkputsen ha karboniserat. Detta tar minst tre till fyra veckor. Putsytan rengörs sedan från brukstänk och avdammas.

Behandlingsgång:

Kalkvattnings, 3 – 7 ggr strykning med kalkfärg, fixering med kalkvatten.

Ommålning

Behandlingsgång:

Stålborstning, utlagning av putsskador, kalkvattnings och kompletteringsmålning, 2 – 3 ggr strykning med kalkfärg på lagningar, stålborstning av kompletteringsmålade ytor, kalkvattnings, 3 – 7 ggr strykning av hela ytan med kalkfärg, fixering med kalkvatten.

Gammal och löst sittande kalkfärg avlägsnas till fast underlag. Normalt rengörs med stålbörste. Spritputs bör dock rengöras skonsamt med våt- eller vattenblästring.

Skador lagas ut med kalkputs lik befintlig puts. Eventuella äldre lagningar med cementhaltig eller förgipsad puts avlägsnas och omputsas med kalkputs.

Färdigkarboniserade putslagningar kalkvattnas och strykes med kalkfärg tills de överensstämmer med omkringliggande ytors utseende. Utlagade ytor stålborstas sedan så att hela fasadytan erhåller en enhetlig ytstruktur och sugning. Dett gäller såväl slät- som spritputs. Därefter avdammas ytorna. Hårt smutsade ytor bör efter stålborstning tvättas med högtryckstvättningsaggregat utan tillsats av kemiska preparat.

Anmärkning:

Vid ommålning av puts där putsen eller tidigare avfärgning innehåller järnvitriol är det ofta nödvändigt att även i den nya kalkfärgen tillsätta en mindre mängd järnvitriollösning. Järnvitriol är inget pigment men ger en gulröd färgverkan genom att den reagerar kemiskt med kalken.

Övrigt

För analys av pigmentsättning i äldre kalkfärgsmålade ytor och för bestämning av lämpliga recept kan Riksantikvarieämbetets kalkfärgsprov-samlingar användas. Till denna har använts våt-släckt Gotlandskalk. De flesta av landets läns-museer har ett exemplar av provsamlingen.

I Byggforskningens informationsblad B4:1979 "Kalkfärg på fasad" ges en mera detaljerad information om kalkfärg, distribueras av Svensk Byggtjänst. □

Kulturmiljöenheten
040-14 61 80

BESLUT

1 (4)

1991-10-08

221-6445/90

Delgivningskvitto

Stiftelsen Jöns Jonsgården
i Kattarp
c/o Rolf Leire
Box 47
260 41 NYHAMNSLÄGE

Byggnadsminnesförklaring av Jöns Jonsgården,
Signestorp 5:21, Kattarps socken, Helsingborgs
kommun.

Sedan fråga väckts att förklara Jöns Jonsgården, Signestorp 5:21, Kattarps socken, Helsingborgs kommun, för byggnadsminne har meddelande härom översänts till fastighetsregistermyndigheten den 30 april 1982. Förslag till skyddsföreskrifter har upprättats. Fastighetsägaren har godkänt föreskrifterna. Riksantikvarieämbetet har inget att erinra mot föreslagna skyddsföreskrifter. Helsingborgs kommun har inte haft något att erinra mot byggnadsminnesförklaringen.

Jöns Jonsgården i Kattarp är ett synnerligen välbevarat exempel på en typisk nordvästskånsk bondgård från 1800-talets förra hälft. Den ligger på ursprunglig plats i Signestorps by och är en fyrlängad anläggning i korsvirke under stråtak. Byggnaderna uppfördes under 1805-55 och ersatte successivt en äldre gård.

Äldst är östra längan (sedermera undantagslängan) från 1805. År 1816 stod nuvarande boningslängan mot söder klar. Vid sydsidan anlades en tidstypisk trädgård och kryddodling. Stalllängan mot väster byggdes om 1835 och logen mot norr 1855. På flera ställen finns inristade årtal, som stammar från äldre ombyggnader.

Boningshuset i södra längan är uppbyggt kring den stora ugnen på sedvanligt vis med storstugan som ett genomgående rum åt öster och lillstugan, "Storahus" och spiskammare åt väster. Storstugan fick sin värme genom en sättugn, som sköt in genom väggen från skorstenen. Senare tillfogades salen och kamrarna, ouppvärmade rum i längans östra del (1876-77). Huset är byggt i ekekorsvirke med fyllningar i rött tegel med vita fogar på trädgårdssidan. Gårdssidan är klädd med locklistpanel målad i en ljust blågrön färg, typisk för 1870-talet. I övrigt är gårdens korsvirke, dörrar och brädbeklädnader rödmålade, fönstersnickerier och vindskidor vitmålade.

Även rummen i undantagslängan är grupperade kring en bakugn på liknande sätt. Bostadsdelens gavel och fasader består av ekekorsvirke med vitkalkade fyllningar. Den avskiljs från en ekonomidel genom en port (gadeport). Gårdsfasaden mellan porten och logen har rödmålad locklistpanel. Östra väggen är utförd med skiftesverksplankor i de nedre facken. Dess konstruktion är den ålderdomligaste i gården.

På motstående sida i stalllängan finns ytterligare en port (västerport), som leder ut från gårdsplanen till en stensatt gödselstad i väster och vidare mot en nylagd vattenhåla som ersätter den gamla gåsahålan, som fylldes igen då järnvägen anlades på 1880-talet, och betesmarken och Kulla fälad.

Stalllängans väggfyllningar består av rött tegel. Loglängans gavlar och gårdsfasad har också röda tegelfyllningar medan ytterväggen mot norr i nedre hälften har fyllningar i rödmålat skiftesverk och i övre hälften, ovanför löshulten, har vitkalkade fält. På den stenlagda gårdsplanen står en pump och en kastanj, nyplanterad efter det ursprungliga vårdträdet.

Efter Jöns Jonssons tid, då gården fick sitt nuvarande utseende, har den gått i arv inom släkten tills den år 1961 övertogs av stiftelsen Jöns Jonsgården i Kattarp. Sedan 1959 har en etappvis restaurering genomförts i samråd med de kulturvårdande myndigheterna. Trädgården har i stora drag återställts och en del av det gamla fäladslandskapet sydväst om gården har återskapats.

Till gården hör det lilla "Ryllehuset" (rylle = "rulle", mangla) vid trädgårdens östra ända. Det är byggt i ekekorsvirke med vitkalkade fack, men har tre väggar klädda med rödmålad lockpanel och är täckt med gula, gamla taktegel. I husets två rum, med jord- och stengolv, inryms ännu en stenmangel, bykegryta, rökning/skorsten och maltkvarn. Ryllehuset kan vara byggt vid mitten av 1800-talet.

Med stöd av 3 kap 2 § lagen om kulturminnen m m (KML 1988:950) förklarar länsstyrelsen Jöns Jonsgården, Signestorp 5:21 för byggnadsminne.

I samband härmed meddelar länsstyrelsen med stöd av nämnda lag följande skyddsföreskrifter.

1. Byggnaderna får inte rivas eller till sin exteriör byggas om eller på annat sätt förändras.

Kulturmiljöenheten
040-14 61 80

1991-10-08

221-6445/90

Delgivningskvitto

2. Ingrepp får inte göras i byggnadernas stommar.
3. Byggnadernas planlösningar och interiörer får inte ändras.
4. Byggnaderna skall underhållas så att de inte förfaller. Vård- och underhållsarbeten skall utföras på ett sådant sätt att det kulturhistoriska värdet inte minskar. Underhållet skall ske med material och metoder som är anpassade till byggnadernas egenart.
5. Trädgårdens ålderdomliga drag skall behållas.
6. Det område kring gården som på bilagda karta markerats med streckad linje får inte ytterligare byggas eller på annat sätt förändras.

Länsstyrelsen lämnar råd ifråga om underhållet av byggnaderna och vårderna av det kringliggande området.

Om det finns särskilda skäl får länsstyrelsen enligt 3 kap 14 § KML lämna tillstånd till att byggnadsminnet ändras i strid mot skyddsföreskrifterna.

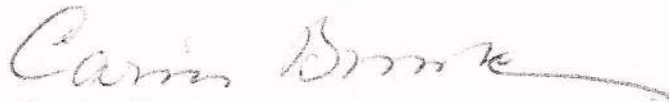
Beslut i detta ärende har fattats av styrelsen. I beslutet deltog landshövding Bertil Göransson jämte ledamöterna Nils-Erik Andersson, Kjell-Åke Henstrand, Per-Olof Håkansson, Vera Håkansson, Gunnar Lundberg, Arne Lynge, Bengt Modig, Ronny Olander, Guntram Olofsson, Pehr Martin Pehrsson, Per-Olof Pettersson, Lars C G Samzelius och Mats Svanberg.

I den slutliga handläggningen deltog även länsråd Lennart Linder-Aronson, 1:e länsassessor Christina Cinthio, länsarkitekt Lars Renfors och länsantikvarie Carin Bunte, föredragande.

Detta beslut kan överklagas hos kammarrätten, se bifogad anvisning.

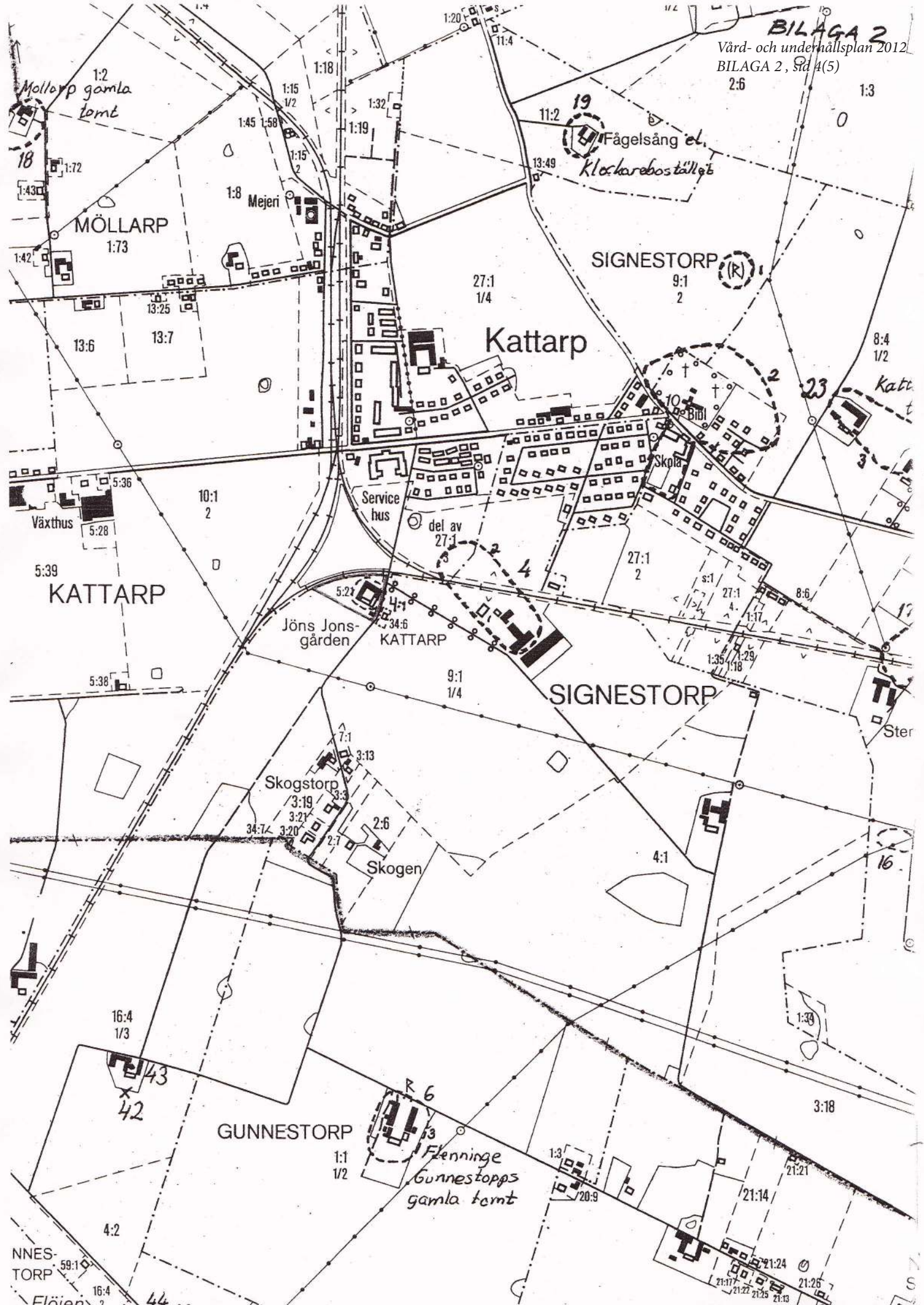
Bertil Göransson

Carin Bunte

BILAGA 2

Vård- och underhållsplan 2012
BILAGA 2, Sid 4(5)

59

Järnväg

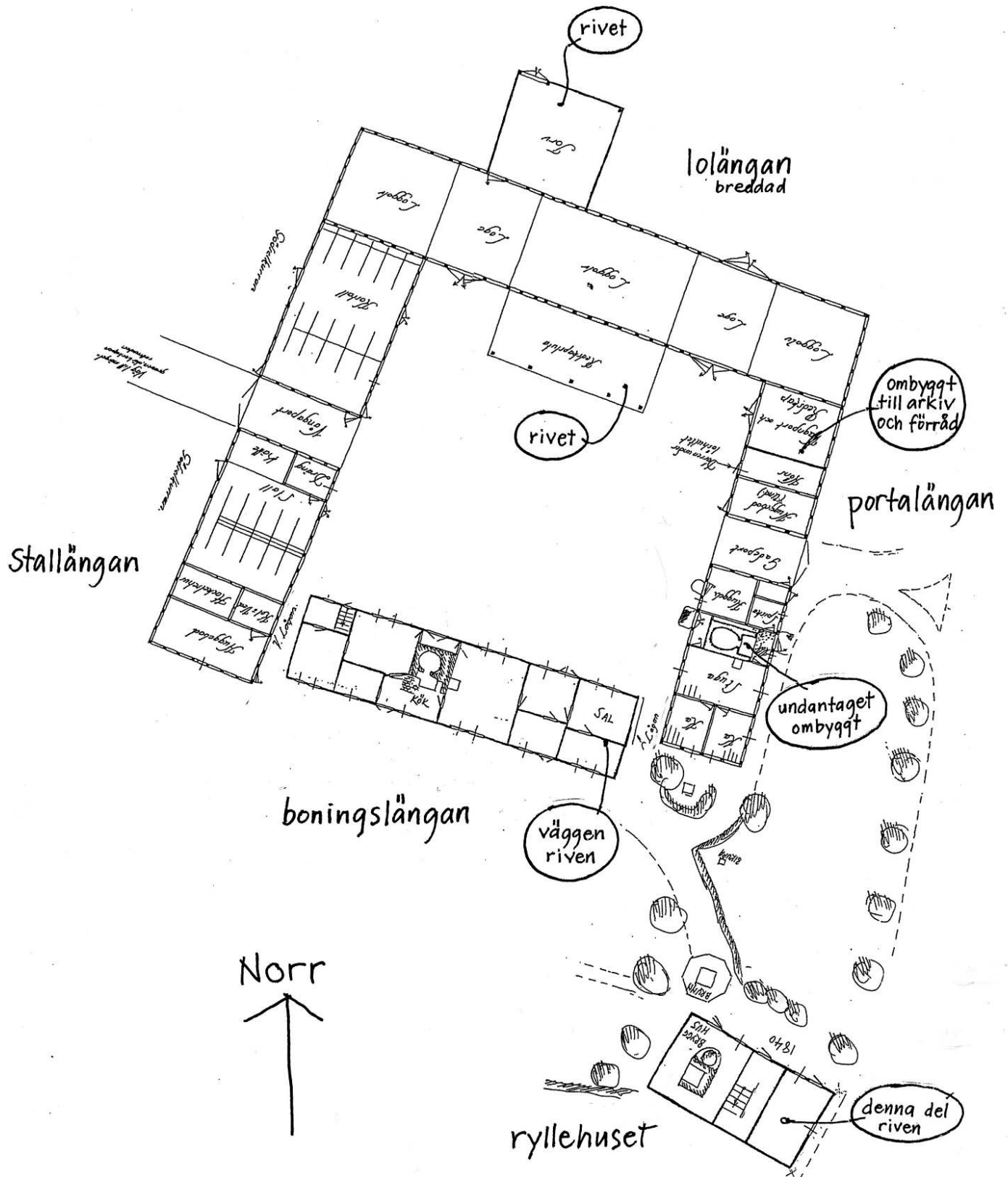
SIGNESTORP

(stiftelsen
Jöns Jons-gården)

ca 2.800m² av
Kattarp 27:1
(Hbgs kommun)

KATTARF

SKALA 1:2000
1981.02.11

0 5 10 15 20 M

skala 1:400

Jöns-Jonsgården
Orienteringsplan
Sammanställd av äldre ritningar.